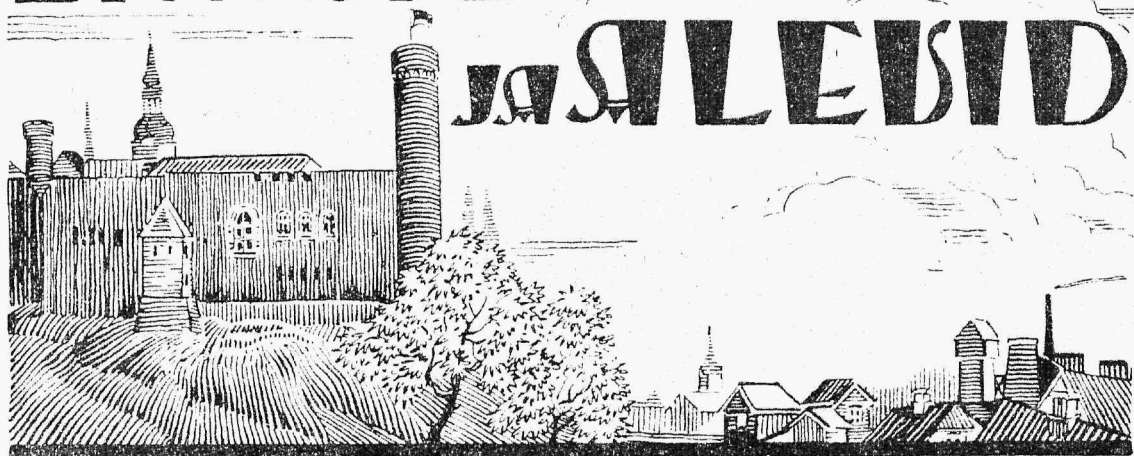

LINNAD

JA LEBID

»EESTI LINNADE LIIDU HÄALEKANDJAK«

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas. Vastutav toimetaja: V. Smetanin.
Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn, Pikk 6.

Ilmub 10 korda aastas.

IX aastakäik.

Numbri hind 25 senti.

Nr. 9

27. veebruaril

1937

SISU.

Nõmme linn 10-aastane — V. S.

Tähtsaim ehitusühing Rootsis — H. V. Dahl.

Eesti linnategelaste õppematk Soome —
A. Maramaa.

Kroonika.

LINNAD JA ALEVID

EESTI LINNADELIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

No 9

IX AASTAKÄIK

Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn,
Pikk 6, telefon 431-58.

Ilmub 10 korda aastas.

Numbri hind 25 s.

27. veebruaril

1937

Nõmme linn 10-aastane.

Tallinna külje all, kesk ilusat männimetsa, puhtas õhus, rahuliselt, kära ja mürata, asetseb ja elab Nõmme linn. 12. novembril 1936 möödus kümme aastat päevast, mil Nõmme alev sai linna õigused ja sel puhul on õigustatud tagasivaade tehtud tööle, hinnata ja arvustada saavutisi või taoteldud kommunaalpoliitilisi aluseid ja seisukohti, millised olid juhtmõtteiks Nõmme linnaomavalitsuse tegevuses.

Tavaliselt öeldakse iga juubeli pühitsemisel juubilarile palju, palju meeldivaid sõnu, räägitakse vaid häist tulemusist, vaikes eksimusist ja vigadest, justkui matusekõnedes. Alltoodu ei taha aga olla juubelikõne sarnane ega pole need read mõeldud ka Nõmme linnaomavalitsuse tegevuse arvustamiseks. Nende ülesanne on kirjeldada kokkuvõtlikult ja objektiivselt Nõmme linnavolikogu ja linnavalitsuse praegust tegevust sedavõrd, kuivõrd lubavad artikli kitsad raamid ja kättesaadavad andmed.

Pindala. Nõmme linna pindala on 1588,8 ha suur. Hoonestatud ehituskrunte on 964, 75 ha, hoonestamata ehituskrunte — 143,3 ha. Tänavate ja platside pindala on 105,05 ha, parkide, avalikkude aedade ja puiestikkude pindala — 84,79 ha, mängu- ja spordiväljakute pindala — 4,2 ha, metsade pindala — 41,36 ha, rabade, liivikute jms. pindala — 245,35 ha. Linna tänavate üldpikkus on 133,6 km.

Linna administratiivpiiride plaani valmistas maamõõtja F. Falkenberg 1923. a. (RT 60 — 1923) ja linna planeerimise kava — arhitekt R. Natus ja maamõõtja K. Puhvel 1924. a.

Linna plaani valmistamisel oli juba linnas loodud osaliselt tänavatevõrk, sest endise Jälgimäe mõisa omanik, kellele kuulus Nõmme linna maaala, oli juba järk-järgult maid planeerinud ja andnud neid välja ehituskruntideks.

Plaani koostamisel tuli arvestada juba olelevaid asjaolusid ja seepärast polnud võimalik luua sõna tõsisel mõttes eeskujulikku plaani.

Plaani koostamisel väljuti kahest seisukohast, nimelt: 1) pikemad tänavad tulevad suunata Tallinna poole ja 2) luua võimalikult palju risttänavaid suunaga raudteeliinile, et sellega võimalduks pääs raudteeamusse.

Hooned Nõmmel on puu-, sega- (kivi- ja puu-) ja kivehitised. Neist on puuehitised rõhuvas enamuses. Viimasel ajal on märgata ka kivehitiste püstitamist. Ehitisi on ümmarguselt 2800, neist 1178 üheperekonnamaja.

Linnavolikogu. Nõmme Linnavolikogu parteiline koostis on olnud möödunud 10 a. jooksul väga kirju. Esimeses linnavolikogus oli 7 rühmitust, 1930.—1934. a. — 11 ja 1934. a. samuti — 11. Arvestades, et volinikke oli vaid 30 (kuni 27. märtsini 1934, mil vähenes nii rühmituste kui ka volinikkude arv), siis tundub selline rühmituste rohkus juba liiga suurena ja asjaoluks, mis volikogu edukat töid kuidagi ei soodustanud. Alates 1927. a. pidas volikogu 14 koosolekut ja arutas 122 küsimust. 1928. a. on vastavad arvud 12 ja 133, 1929. a. — 15 ja 132, 1930. a. — 20 ja 212, 1931. a. — 13 ja 164, 1932. a. — 15

ja 155, 1933. a. — 14 ja 179, 1934. a. — 10 ja 145, 1935. a. — 12 ja 153, 1936. a. kuni 1. novembrini — 10 ja 132.

Volikogu juhatajaks on olnud 1927. a. — 1928. a. Johannes Neeme (end. Neumann), 1929. a. — Andres Punšun, 1930. — 1933. a. — Karl Reinaste (end. Reinmann), 1934. a. — Hans Tuksam ja alates 1935. a. — Aksel Mei.

Linnavalitsus. Alates 6. märtsist 1927 — 1. maini 1934 oli linnapeaks Johannes Lindemann, linnapea abiks Ludvig Ojaveski (end. Mühlbach), — 18. veebruarist 1927 — 29. detsembrini 1932.

Linnanõunikeks on olnud Jaan Aarmann — 18. veebruarist 1927 — 27. märtsini 1928, Aleksander Kitsnik — 18. veebruarist 1927 — 31. maini 1928, Karl Lall — 18. veebruarist 1927—1929. a., Roman Studemeister — 24. aprillist 1928 — 22. aprillini 1929, Priido Raadiko — 17. aprillist 1929 — 21. veebruarini 1930, Hjalmar Mäe — 15. juulist 1929 — 23. märtsini 1934, Eduard Kink ja Erhard Thomson — 17. veebruarist 1930 — 1. maini 1934. Alates 1. maist 1934 kuuluvad linnavalitsusse linnapea Ludvig Ojaveski, linnapea asetäitja Juhan Murumets ja linnanõunik Friedrich Vendach.

Linnavalitsuse esimene protokoll on kirjutatud 10. märtsil 1927. 1927. a. on peetud 52 koosolekut ja tehtud 2015 otsust, 1928. a. on vastavad arvud 63 ja 1471, 1929. a. — 87 ja 1513, 1930. a. — 101 ja

1751, 1931. a. — 64 ja 1751, 1932. a. — 71 ja 1868, 1933. a. — 160 ja 1941, 1934. a. — 88 ja 2184, 1935. a. — 63 ja 1592, 1936. a. kuni 1. novembrini — 50 ja 1511.

Rahandus. Noorel linnal, kellel varandusi on vähe, tulud väga piiratud ja ülesandeid palju, võib-olla isegi rohkem kui mõnel vanemal sama suurel linnal, on teotsemine rahanduse alal eriti raske. Nõmme linna eelarve summasid 1926.—1936. a. näitab järgmine tabel:

Tab. 1. Eelarved 1926—1936.

Aastad	Eelarve			
	Korraline		Erakorraline	
	Kr.	S.	Kr.	S.
1935/36	86 722	—	13 968	—
1934/35	149 164	—	90 372	—
1933/34	175 180	—	108 500	—
1932/33	162 950	32	8 475	61
1931/32	283 894	03	172 769	97
1930/31	225 524	—	111 552	73
1929/30	201 979	—	75 585	95
1928/29	231 209	—	168 967	06
1927/28	238 127	77	155 227	71
1926	271 948	66	42 211	22

Sellest tabelist nähtub, et kümne aasta jooksul on eelarve summa tõusnud 86 722 kroonilt — 271 948 kroonini, seega 313,5% võrra. Kümne aasta jooksul on linna eelarve olnud veel suurem 1930./31. a., mil linna korralise eelarve summa tõusis isegi 283 894 krooni 03 sendini.

Millise osatähtsuse linna majapidamises evivad üksikud tuluallikad, nähtub järgmisest tabelist.

Tab. 2. Korraliste tulude suhteline vahekord 1926—1936.

Aastad	Täidesaavad organid	Sotsiaalpoliitilised asutised	Pensionid, abirahad ja arstiabi	Riiklikud asutised	Tuletõrje	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervishoid	Laenu- ja võlad ja protsendid	Linna ettevõtted	Linna varanduste kasutamise	Maksud varandusilt	Maksud kauplusilt ja tööstusilt	Maksud tarvitamis-õigusilt	Kapitalide protsendid	Mitmesugused tulud	Kokku
1935/36	0,3	0,5	—	—	0,2	36,4	5,4	1,8	0,4	3,4	9,0	5,4	27,7	5,7	2,0	—	1,8	100,0
1934/35	0,3	0,4	—	—	—	11,1	4,8	5,3	0,2	7,3	9,8	21,5	28,1	6,4	2,1	—	2,7	100,0
1933/34	0,3	0,3	—	—	—	11,9	4,3	8,3	0,1	0,5	10,1	22,3	29,0	8,3	1,6	—	3,0	100,0
1932/33	0,1	0,2	—	—	—	12,0	3,0	4,1	0,1	0,7	11,7	20,5	30,0	12,6	1,9	—	3,1	100,0
1931/32	0,1	0,3	—	—	—	5,3	2,4	—	2,5	—	13,6	26,0	31,5	12,0	3,6	0,7	2,0	100,0
1930/31	0,1	0,1	—	—	—	5,2	1,9	—	1,9	—	7,7	45,2	24,1	8,6	3,1	0,6	1,5	100,0
1929/30	0,2	0,1	—	—	—	3,4	0,5	0,6	2,7	4,1	13,2	22,1	32,6	12,9	5,2	—	2,4	100,0
1928/29	—	0,2	—	—	—	4,0	1,0	3,0	3,5	—	23,7	—	40,5	15,9	6,2	—	2,0	100,0
1927/28	—	—	—	0,2	—	28,5	1,4	0,4	2,3	—	23,1	—	24,6	14,6	4,1	0,6	0,2	100,0
1926	—	—	—	—	—	22,1	0,3	1,2	2,5	—	19,0	—	25,9	20,4	7,2	0,1	1,3	100,0

Tavaliselt kõigis Eesti linnades on tulud maksudest olnud alati tähtsaimaks tuluallikaks, esinedes 48—52% tulude üldsummast. Nõmme linn erineb tulude suhtarvude püsivuse suhtes tunduvalt teistest linnadest. Rida aastaid — 1929./30. — 1934./35. a. — saadi võrdlemisi suurt tulu linna varanduste kasustamisest. 1930./31. a. andis see tuluallikas isegi 45,2% tulude üldsummast, kuna teisel aastail tähendatud ajavahemikus esinesid need tulud 21,5—26,0%. Erandiks aga on 1935./36. a., mil see protsent oli vaid 5,4. Heites pilku nende aastate detaileelarvesse ja -aruandesse näeme, et linna varanduste kasustamisest saadud tulude hulka on arvatud tulud maade võõrandamisest ja sellega seoses olevad tulud planeerimise eest ja maade rendist. Lõviosa langeb siiski „ostuhinnale“.

Linna varanduste kasustamisest saadud tulude langus kompenseerub heakorra alal saadud tulude tunduva tõusuga. Kuna 1934./35. a. saadi siin vaid 11,1% tulusid,

saadi 1935./36. a. aga tervelt 36,4%, mis on tingitud bensiini- ja välismaal registreeritud jõuvankrite maksu summa tõusuga, millest nähti ette esialgses eelarves 8350 kr., kuid lisaelarvega suurendati 46 222 kr. võrra.

Arvestades seda, et tulud praegukehtiva jõuvankrite ja bensiinilt aktsiisimaksu seaduse alusel võetava aktsiisimaksu jaotamise ja tarvitamise seaduse põhjal, samuti ka tulud varanduste kasustamisest on oma iseloomult enam-vähem juhuslikku laadi, evides siiski võrdlemisi suurt erikaalu linna eelarves, puudub veel eelarve tulude osas tarvilik stabiilsus, mis on väga oluline kommunaalmaajapidamises. Seetõttu on linnavalitsusel eriti raske täita kõiki ülesandeid ja Nõmme majapidamise juhtimine nõuab linnavalitsuselt erilist oskust ja põhjalikku asjatundmist, mida rõõmustaval viisil näitab linnaasjanduse üldine edukas käik, nagu see nähtub alltoodud andmeist varandusliku seisundi kohta. Stabiilsuse puudust nähtub ka järgmisest tabelist.

Tab. 3. Tulud tähtsamate gruppide järgi 1926—1936.

Aastad	Kulude osaline tagasimaks ja mitmesugused toetused riigilt		Õppe-, ravi- maks jne.		Tulud linna varandusist ja ettevõtteist		Tulud maksudest		Tulud mitmeist allikaist		Kokku	
	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.
1935/36	87 536	73	11 200	—	42 751	—	104 460	90	26 001	03	271 948	66
1934/35	16 580	—	8 900	—	80 721	77	94 795	—	37 131	—	238 127	77
1933/34	23 850	—	7 000	—	79 940	—	102 285	—	18 134	—	231 209	—
1932/33	9 125	—	5 600	—	65 145	—	101 820	—	20 289	—	201 979	—
1931/32	7 750	—	4 200	—	88 239	—	98 815	—	26 500	—	225 524	—
1930/31	6 819	—	3 300	—	138 700	—	97 520	—	37 555	03	283 894	03
1929/30	1 550	—	850	—	58 029	39	91 930	—	10 590	93	162 950	32
1928/29	15 900	—	700	—	69 000	—	81 300	—	8 280	—	175 180	—
1927/28	18 072	—	390	—	41 884	—	72 318	—	16 500	—	149 164	—
1926	1 020	—	300	—	39 488	—	41 749	—	4 165	—	86 722	—

Tabelist nähtub, et tulude suuri kõikumisi on märgata igas grupis. Vast ainult tulud maksudest on võrreldes teiste gruppidega stabiilsed, avaldades siiski pea järjekindlat tõusutendentsi, mis on loomulik ühenduses linna elanikkonna jõudsa kasvuga.

Kui vaadelda eelarvete kulude osa, siis siin on juba näha palju enam stabiilsust. See

on ka arusaadav, sest vabatahtlike kulused, s. o. kulused, millede eesmärk pole täpselt fikseeritud seaduses, pole Nõmmel vist mitte üle 6%. Kuni 1935./36. a. olid üksikute kulude vahekorrad stabiilsed, väikesi kõikumisi oli vaid ptk. Laenud, võlad ja protsendid. (Vt. tab. 4).

1926.—1935./36. a. olid suurimaiks kuludealadeks, nagu tavaliselt, hoolekanne, ha-

Tab. 4. 1926.—1936. a. korpaliste kulude suhteline vahekord.

Aastad	Tõidusaal- vad organid	Sotsiaal- poliitilised asutised	Pensionid, abirahad ja arstiabi	Riiklikud asutised	Tuletõrje	Heakord	Haridus	Hoole- kanne	Tervishoid	Laanud, võlad ja protsendid	Linna ettevõtte	Linna varanduste kasutamine.	Maksud varandusilt	Maksud kapjusilt ja tööstus.	Maksud tarvitamis- õigusilt	Kapitalide protsendid	Mõnesuguse kulud	Kokku
1935/36	8,6	1,7	0,9	—	0,6	36,6	19,8	17,7	1,6	11,5	—	—	0,1	0,1	0,2	—	0,6	100,0
1934/35	10,3	1,7	1,1	—	0,7	17,7	20,9	21,0	1,7	11,1	—	13,0	0,2	—	0,3	—	0,3	100,0
1933/34	8,9	2,3	0,8	—	0,7	13,8	23,1	24,5	1,9	6,4	—	13,9	0,1	2,3	0,1	—	1,2	100,0
1932/33	8,7	2,5	1,1	—	0,9	11,0	21,2	19,9	1,7	13,9	—	14,9	0,3	2,9	0,1	—	0,9	100,0
1931/32	10,0	1,0	0,4	—	0,8	15,2	20,4	17,9	4,9	13,3	—	11,0	0,6	2,5	0,2	—	1,8	100,0
1930/31	11,8	0,9	1,3	—	1,5	15,1	21,0	15,4	4,3	4,9	—	22,5	0,2	—	0,2	—	0,9	100,0
1929/30	17,0	1,4	1,8	—	1,9	9,7	22,8	21,5	5,3	5,2	—	11,1	0,3	—	0,3	—	1,7	100,0
1928/29	13,1	2,0	1,5	—	1,7	28,3	21,3	18,5	5,0	2,8	4,1	—	0,9	—	0,2	—	0,7	100,0
1927/28	16,5	0,4	1,7	0,2	0,6	35,8	17,6	11,3	4,7	0,9	9,7	—	0,1	—	—	0,1	0,4	100,0
1926	16,7	—	1,4	0,9	1,6	24,2	12,1	9,5	5,7	1,6	—	24,2	0,1	—	0,2	0,3	1,6	100,0

ridus ja heakord, millised nõudsid ligi $\frac{3}{4}$ kõigist kuludest. Eesti LinnadeLiidu büroo poolt tehtud arvestuste põhjal 1933./34. a. kohta kuulub hoolekandekulude poolest Nõmmega ühte gruppi Pärnu, Viljandi, Rakvere, Võru ja Kuressaare, kus need kulud, arvatud iga elaniku kohta, võrduvad keskmiselt 4 kr. 36 s. — 4 kr. 79 s. Nõmmel on need kulud 4 kr. 42 s. Väga erinevad on linnades kulud hariduse alal, kus näiteks Tartus langeb iga elaniku kohta 11 kr. 06 s., Kuressaares aga ainult 1 kr. 89 s., Nõmmel — 3 kr. 63 s., Tallinnas — 4 kr. 82 s. Sama erinevad on ka suhtelised kulud heakorra alal, kus näiteks Tallinnas langeb iga elaniku kohta 8 kr. 07 s., Paides — 1 kr. 61 s., Türil — 6 kr. 01 s., Nõmmel — 2 kr. 38 s. Enam-vähem ühesuurused kulud Nõmmega on Valgal — 2 kr. 70 s., Paldiskil — 2 kr. 21 s. ja Narval — 3 kr. 16 s. Huvitava pildi pakuvad aga kulud tervishoiu alal.

Tab. 5. Kulude summa arvatud ühe elaniku kohta 1926—1936.

Aastad	Elanikke	Kulude summa ühe elaniku kohta	
		Kr.	S.
1935/36	16 500	16	48
1934/35	15 103	15	76
1933/34	14 284	16	18
1932/33	13 712	14	73
1931/32	13 427	16	79
1930/31	13 308	21	33
1929/30	12 783	12	74
1928/29	13 606	12	87
1927/28	11 954	12	47
1926	10 639	8	15

Väikseima suhtarvuga esineb Põltsamaa — 17 s. elaniku kohta, kusjuures seal on ka surumus madalaim Eesti linnadest. Suhteliselt suurima kulu näitab Võru — 6 kr. 72 s., siis Rakvere — 5 kr. 64 s. ja Tallinn — 4 kr. 72 s., Nõmme — 28 s. Peale Nõmme ja Põltsamaa on veel seitsmes linnas need kulud alla ühe krooni elaniku kohta.

Tabelist nr. 5 nähtub, et kümne aasta jooksul on linna kulud tõusnud ka suhteliselt veidi üle 100%, olles viimasel neljal aastal, alates 1932./33. a., enam-vähem stabiilsed. Väikesed kõikumised siin on täiesti loomulikud ja õigustatud. Kulude summa nii suur suhteline tõus tõendab, et Nõmme majapidamine nõuab äärmisi jõupingutusi, et mitte ainult lahendada päevamuresid, vaid luua juurde rohkesti uusi väärtusi mitmesuguseil aladel.

Tab. 6. Nõmme linna varandus bilansi järgi 1926—1936.

Aastad	Varanduse väärtus	
	Kr.	S.
1935/36	525 968	43
1934/35	475 127	83
1933/34	445 147	89
1932/33	405 779	47
1931/32	370 436	84
1930/31	355 308	44
1929/30	204 879	71
1928/29	183 650	38
1927/28	142 245	20
1926	62 771	16

Vaatamata kõigile raskusile, on Nõmme linnaomavalitsus, alates 1926. a., suutnud järjekindlasti tõsta oma varanduse väärtust

62 771 kroonilt 525 968 kroonile, s. o. 837,8% võrra. Ent kui vaadelda ja võrrelda 1927./28. a. ja 1935./36. a. rahalisel aruandel toodud bilansse, siis nähtub, et varanduste juurdekasvu moodustavad eriti koolihooned, vanadekodu, lastekodu, turukaubamaja ja lõpuks ka riigi käest Linnade ja alevite maaga varustamise seaduse põhjal saadud maaalad. Bilansi andmed aga tõendavad kindlaimini, kui suure energiaga on linnavalitsus töötanud.

Tervishoid. Tervishoiuliselt on Nõmme asupaik nii oma geograafilise asendi kui ka kliimatiliste tingimuste poolest kõigiti soodus. Ta asub 8 km Tallinnast edela poole ja seisab umbes 50 m merepinnast kõrgemal. Maapind on siin kruusakas-liivane, mis imeb endasse liigse niiskuse. Põhjast — mere poolt — on ta kaitstud ürgmere kõrge kaldaga, nõlvakuga lõunasse. Alalised mered on siin peaaegu tundmatud. Kogu Nõmme pindala on kaetud männimetsaga. Õhk metsa all on puhas ja osoonirikas, mis eriti tähtis linnaelanikele. Suvisel ajal on õige palju päikest, mis on omakorda tähtis nii noorele kui vanale, eriti aga kasvavaile lastele. Kõik need looduslikud hüved on suuremalt jaolt aidanud kaasa Nõmme linna otse ameerikalikule kasvule. Need on peamised põhjused, miks Nõmme asulast või pühapäevase väljasõidu kohast on mõnekümne aastaga arenenud linn, mil tänapäeval on ligi 18 000 elanikku.

On täiesti arusaadav, et linna sellise kiire kasvamisega pole saanud pidada sammu ta tervishoiuline arenemine ja loomulikult on ta siis jäänud maha ka paljudest üldtervishoiulisist nõudeist, mille korraldamine nõuab rohkesti kulu ja aega.

Linna tänavate kogupikkusest — 133,6 km — on umbes $\frac{1}{5}$ sillutatud, ülejäänud osa ootab pikisilmi sillutamist. Samuti puudub linnal nii reo- kui ka puhtaveekanaliseerimine, mistõttu reovesi juhitakse immutuskaevudesse ja puhas vett saadakse suuremalt jaolt lahtisist kaevudest, puurkaevudest ja viimase 4—5 aasta jooksul saab osa elanikke raudtee ääres ning turukauba-

maja turuplatsil puhas vett puhtaveetorus-tiku kaudu Nõmme-Väikese raudteejaama puurkaevust.

1936. a. suvel aga on asutatud kodanike poolt eraalgatusel mitu veeühingut, kes varustavad oma ühingu liikmeid puhta vee-ga, mis saadakse mitmest puurkaevust. Torustikud on juba maandatud ja puurkaevud töötavad edukalt.

Ka reoveekanaliseerimise teostamisele on linn asunud viimase kolme aasta jooksul. Osa kanaliseerimisest on juba valmis ja avatud tarvitamiseks. Reoveed juhitakse Pääsküla rappa.

Suplusvõimaluste loomiseks ehitati tänavu eraettevõtja poolt linna põhjapoolsesse serva, ürgmere kõrge kalda alla moodsad supelbasseinid moodsa supelhoonega. Vett basseinidesse saadakse ürgmere kaldast väljavoolavaist allikaist, mille vesi, enne supelbasseinidesse laskmist soendatakse päikesekiirist eelsoojendusbasseinides. Peale selle on Nõmme elanikel iga päev võimalus sõita suplema ka Pelgulinna randa. Selleks on o.-ü. „Mootori“ poolt loodud korrapärane omnibusühendus mererannaga. Samuti on suplusvõimalusi Pääsküla jões.

Parkide alla on reserveeritud 79,4424 ha linna 16,415-km² maaalast, samuti on sundmäärusega keelatud ka mändide mahavõtmine erakruntidel, milline asjaolu on määratu suure tervishoiulise tähtsusega, sest männimetsata muutuks Nõmme liivakõrbeks.

Mis puutub korterioludesse, siis on siin olemas väga häid ja ajakohaseid kortereid, on palju keskmisi, aga ka rohkesti väga viletsaid, mis on pärit veel Nõmme kui asula algpäevist. Ehitustehniliste sundmääruste kehtimapanemisega linna asutamisel, mida hiljem on täiendatud, võib Nõmmele ehitada ainult korralikke ja tervishoiuunõudeile vastavaid maju. See asjaolu ei lase Nõmmele enam tekkida viletsaid kortereid.

Ühes Nõmme arenemisega kerkis akuutselt päevakorrale ka üldtervishoiu korraldamine ja normeerimine sundmäärustega. Vabariigi Valitsuse otsusega 1925. a. kuulutati Nõmme sanitaarkaitserajooniks. Samal

aastal pandi kehtima ka esimesed sundmäärused puhtuse ja korra kohta nii tänavail kui ka õuedes, toiduainete müümise, toiduainete-kaupluste, tee- ja söögimajade, loomade tapmise ja liha järelevaatuse kohta jne. Linnaks saamisel on neid sundmäärusi täiendatud, antud uusi ja mitmeti kooskõlastatud kehtivate seaduste ja määrustega. Käesoleval ajal kuuluvad kõik toiduainete ja lihasaadustega kauplused ja restoranid tegelevad isikud ja ruumid alalise arstilise kontrolli alla. Samuti kuuluvad kontrolli alla ka juuksurid.

Linnal on ametis 3 arsti: linnaarst, kooliarst ja loomaarst. Peale selle on Nõmmel veel 23 praktiseerivat arsti.

25. oktoobril 1927 avati ka linna ambulatoorium, kus antakse arstiabi linna hoolealuseile tasuta ja teisile väikese tasu eest. Samas ambulatooriumis, eraldi kellaajul, antakse arstiabi ka linna kooliõpilastele.

Peale ülalnimetatud ambulatooriumi töötavad Nõmmel veel Tallinna Ühishaigekassa ambulants, Pioneerpataljoni ambulants, naiselts „Avitaja“ emade- ja lastenõuandla, tiisikushaigete ambulants-nõuandla ja kaks kopsuhaigetesanatooriumi.

Kuid vaatamata kõigele sellele, oleks Nõmmel hädatarvilik oma haigla asutamine, mille puudumine annab end kibedasti tunda.

Hoolekanne. Nagu nägime Nõmme rahanduse ülevaatest, esinevad hoolekandekulud Nõmme eelarveis viimasel kolmel eelarveaastal 24,5—17,3%, kuna 1926. a. võrdusid need kulud vaid 9,5%. Kui võrrelda elanikkude arvu kasvu hoolekandelist abi saajate arvuga, siis selgub, et viimaste arv kasvab palju jõudsamini kui esimeste. Nii oli Nõmmel 1926. a. 10 639 ja 1935./36. a. — 16 500 elanikku, seega võrdub kasv 55,0%. Abisaajaid (lapsi ja täiskasvanuid) oli 1926 a. 93 (neist 36 last) ja 1935./36. a. — 317 (neist 121 last); seega on see arv kasvanud 240,8% võrra.

Kinnisi ja poolkinnisi hoolekandeametisi on Nõmmel 2 — lastekodu ja vanadekodu. Kuni 1930./31. a. pidas linn ülal veel laste-

päevakodu, kuid kui kohalik lastekaitseühing avas oma lastepäevakodu, võis linn oma likvideerida. Lastekodus oli 1927./28. a. 13 kasvandikku. Kasvandikkude arv on 1935./36. a. tõusnud 34-ni, 1928./29. a. maksus ühe kasvandiku ülalpidamine keskmiselt 46 s. päevas, tõustes järgmisel aastal 50 sendini. Järgmisil aastail on kulud alanenud 31 sendini, tõustes 1932./33. ja 1935./36. a. jälle 37 sendini päevas.

1928./29. a. asus vanadekodu üürimajas ja selles oli 11 hoolealust. Sel aastal maksus ühe hoolealuse ülalpidamine linnale 27 s. päevas. 1935./36. a. oli hoolealuste arv tõusnud 41-ni, kulud aga langenud 23 sendini hoolealuse kohta päevas.

Arvatavasti on nii lahtist, kui kinnist hoolekandelist abi saajate arvu jõudus kasv seletatav sellega, et Tallinnast on hulk puudustkannatajaid asunud elunema Nõmmele, kus kõigepealt korteriüür madalam kui pealinnas.

Heakord. Linna tänavate üldpikkus seni hoonestamiseks võetud maaaladel on 133,6 km ja nende sillutamiseks kogu ulatuses pole väljavaateid. Seepärast sillutatakse tulevikus Nõmme tänavaid ainult ühe kindla sillutatud tänavate võrgu loomiseks, mille kaudu on võimalikud ring- ja läbisõidud ning peale selle ligipääs kruntidele vähemalt kahe kvartaali kauguselt.

Sellega koos suletaks sillutamata jäetud tänavad läbivale liiklemisele ja neid võib kasutada ainult juurdepääsuks nende ääres asuvaile kruntidele.

Selline ümberkorraldus võimaldab sillutamata jäetud tänavale murukatte tekkimise, mis vähendaks tolmu tekkimise ohtu ja oleks ühtlasi linnailmeliselt nägusam kui kõik ühtlaselt läbisõidu all olevad ja sellega rikutud tänavad. Kavatsatud seisundini jõudmiseks on vaja sillutada tänavaid umbes 25—30 km.

Sama tähtis on linna kõnniteede korrasseadmine ja korrashoidmine. Selles asjas tahab linnavalitsus olla katsetajaks ja uute heade ehitusviiside selgitajaks ja on seetõttu viimaseil aastail võtnud oma peale ka era-

isikute kõnniteede tegemise tunnustatud ehitusviiside kohaselt.

Kanalisatsioonikava Nõmme keskosa kohta on olemas ja selle täitmisele on osalt juba asutud.

Eeskätt on vaja ehitada valmis peamagistraal Valdeki turbarabast kuni Valdeki tänavani ja selle senini ehitamata osa ehituskulud on 100 000 kr. Peale peamagistraali valmimist tuleb ehitamisele harutorustik, mis haaraks Nõmme tihedamini asustatud rajoonid.

Praegutarvitatav reovee immutamise süsteem on mõeldav ainult ajutise hädaabinõuna.

Vesivarustuse alal jätab linnavalitsus avarad võimalused eraalgatusele ja organiseerib ühisveetarvitajate ringkondi ainult linna asutiste lähemas ümbruses siis, kui vastavale asutisele ehitatakse puurkaev.

Veeühingute abil puhta veega varustamise küsimuse lahendamine on kõigiti otsustarbekohane ja võimaldab väikeste kuludega saada üle puhta vee puudusest.

Mitme veeühingu vesivarustusvõrgu ühendamine omavahel kindlustab veel rohkem vee pidevat saamist.

Linnavalitsusel on kavas arendada välja parkidena ainult kolm parki, nimelt Vabadus-, Glehn'i ja Võiduparki, peale selle korraldada vähemaid platse, mis asuvad tänavate ristumiskohtadel.

Linna teised maaalad jäävad kas lihtsalt metsaks, kus on õigus ja võimalus käia kõi-

gil kodanikel või neid määratakse reservi mitmesuguseiks eriotstarbeiks.

Elektrivõrgu üldine laiendamine teostatakse kas võrgu huves linna kulul või asjast huvitatud isikute kulul väljapoole praegust võrku.

Üldiselt on linnal rohkem vaja panna rõhku oleleva võrgu ümberkorraldamisele ja täiendamisele ja alles pärast nende tööde teostamist võivad tulla küsimusse uute rajoonide juurdevõtmine.

Tänavavalgustus on praegu võrdlemisi nõrk ja lühiaegne. Eeloleva aja suuremaks ülesandeks jääb valgustuspunktide arvu suurendamine ja valgustusaja pikendamine.

Haridus. Linnal oma lasteaedu ega -päevakodusid pole, kuid võimalust mööda toetab ta rahaliselt eralasteaedu ja -päevakodusid. Eralasteaedu ja -päevakodusid on olnud linnas kümne aasta kestel 8. Need on aga enamasti lõpetanud oma tegevuse. Praegusel ajal töötab Nõmme Lastekaitseühingu lasteaed ja kaks päevakodu riigi- ja omavalitsuse toetusel. Lapsi on neis kokku üle 100.

Nõmmelased ei armasta saata lapsi pedagoogiliselt korraldatud eesti lasteaedadesse, sest seal ei õpetata võõrkeeli. See pärast eelistatakse meelsamini muulaste mänguringe.

Nõmme linnaks saamise aastal oli Nõmmel ainult üks linna algkool eesti õppekeelega. Peale selle töötasid vene eraalgkool ja saksa algkool. Kokku oli neis ümmarguselt 650 õpilast, sellest eesti koolis 480.

Õpilaste arv Nõmme koolis 1926./27. — 1936./37. õppeaastail.

Aasta	Eesti algkoolis	Vene eraalgkoolis	Saksa algkoolis	Täiendus- koolis	Kesk- koolis	Gümnaasiumis	Kokku
	Õ p i l a s i						
1926/27	480	71		—	—	—	551
1927/28	581	82		—	—	—	763
1928/29	700	63		—	—	—	863
1929/30	849	87		—	—	37	1073
1930/31	941	88		29	—	101	1159
1931/32	996	93		31	—	119	1339
1932/33	1101	89		74	—	142	1506
1933/34	1134	102		69	—	157	1562
1934/35	1110	85		65	91	108	1559
1935/36	1165	69		47	183	101	1665
1936/37	1364	69		52	230	48	1857

Ümmarguselt 100 õpilast igal aastal, vähenemist tendentsiga.

1927./28. õppeaastal oli juba 3 linna algkooli, milline arv on jäänud püsima tänaseni. Ruumipuudus kooles on olnud kogu aeg otse kisendav. 50—60 õpilast klassis on Nõmmel harilik nähe. 1928. a. ehitas linn Hiule uue koolimaja, kus kogu aeg on asunud 3 kooli — alg- ja täienduskool ja gümnaasium. Kaks viimast ootavad juba aastaid omaette ruume.

Nagu nähtub tabelist nr. 6, on õpilaste arv kasvanud iga aastaga kiiremini kui linn on jõudnud neile soetada kooliruumi. Peale ülaltähendatute õpib Tallinna kooles veel umbes 300 Nõmme õpilast.

1928. a. ehitas linn uue koolimaja Hiule, 1932. a. — Kivimäele, 1935. a. — Rahumäele, seega 8 aasta jooksul 3 uut koolimaja. Praegu on kavatsusel uue keskkooli ja gümnaasiumihoone ehitamine, millega loodetakse alata 1937. a. kevadel. Majade ehitamiseks on saadud riiklikku ehituslaenu, mis tasutakse eelarvekorras. Riikliku ehituslaenu seis oli 1. aprillil 1936 138 535 kr. 26 s., millest 1936. a. on kustutatud 3400 kr. 24 s.

Haridusele kulutab Nõmme linn 1936./37. a. 53 732 kr. 36 s.

Hariduse alal väljaspool kooli teotseb, alates 1929. a., Haridus- ja Rahvamajaselts. Selts peab ülal 70 lauljast koosnevat laulukoori ja korraldab igal nädalal loenguid, mitmesuguseid kursusi jne. Osavõtjate arv on rohke — keskmiselt 100 isikut-kuulajat loengul.

Linna avalik raamatukogu asutati Laulselts „Ühenduse“ poolt 1922. a., kuid anti hiljem linnale üle.

1926. a. oli kogus 1738 köidet ja 1584 tarvitajat, 1936. a. — 6152 köidet ja 21 348 tarvitajat.

Majandus. Nõmme Linnavalitsusel Nõmme linnaks muutmise korral oli ainult üks kinnisvara, nimelt Nõmme algkoolimaja krunt ühes koolimajaga Pärnu m. 84.

1927. a. antud Linnade ja alevite maaga varustamise seaduse alusel anti Nõmme linnale Jälgimäe mõisast riigistatud maaala, mis asus linna administratiivpiires. Võib nentida, et linn sai omale $\frac{9}{10}$ kogu linna ad-

ministratiivpiires asuvast maast. Saadud maast on reserveeritud linnaomavalitsusele vajalikud maaalad linna otstarbeks, nagu koolimajade, muude hoonete, iluplatside, parkide, metsa ja tänavate jaoks.

Ülejäänud maaala on partselleeritud ehitus- ja aianduskruntideks ja antud soovijaile pärisomanduseks ostuhinna tasumisega 36 a. jooksul.

Linna kiiret kasvamist on soodustanud mõõdukate hindadega kruntide müük ja linnaomavalitsuse kaasabi elukorterite ehitamiseks laenude saamisel. Linnaomavalitsus on lähtunud seisukohast, et anda kasustajaile kõik need maaalad, mis linna planeerimiskava järgi on määratud hoonestamiseks või aiandamiseks. Praegusel korral leidub ainult mõni üksik krunt, mida võiks veel anda hoonestamiseks ja seega oleks kõik maaalad, mis kuulusid väljaandmisele, hoonestamiseks ära antud.

Linnade ja alevite maaga varustamise seadus on olnud üheks suuremaks teguriks Nõmme linna kiirele arenemisele.

Linna ettevõtted. Linnal on olemas elektrivõrk, mis on asutatud juba alevivalitsuse ajal renditud koduse jõujaamaga, kuid linna suurenemisega ei suutnud kodune jõujaam anda energiat vajalisel määral ja seepärast likvideeriti kodune jõujaam ja elektrienergia saamiseks sõlmiti vastav leping Riigi Turbatööstusega, kes varustab Nõmme linna elektriga.

1927. a. asutati linna apteek, sest üks eraapteek ei suutnud rahuldada küllaldaselt elanikkonda. Linna apteek on töötanud seni heade tagajärgedega ja võitnud rahva usalduse.

Et Nõmmel ehitustegevus on järjest suurenenud, siis oli linnavalitsus sunnitud hindade pidurdamiseks avama 8. juulil 1933 linna rohu- ja värvikaupluse, mis hakkas ehitajaid varustama peamiselt värvainetega. Kaupluse tegevus suureneb iga aastaga.

Linna viinakauplus asutati juba alevivalitsuse poolt ja töötab praegugi.

1929. a. ehitas Linnavalitsus turukaubamaja ja asutas selle juurde turu.

Praegusel korral on linna turg elav ja leiab palju tarvitajaid.

Esimese kümne aasta jooksul on Nõmme, nagu juba algul tähendatud, kasvanud väga jõudsasti. Vaatamata väga kitsaile rahanduslikele võimalusile on Nõmme Linnavalitsus püsiva energiaga püüdnud eriti viimaseil aastail mitte ainult lahendada päevaküsimusi, millised on, arvestades linna hoogsat kasvu, palju suuremad ja sisult palju keerulisemad, kui mõnes teises sama suure elanikkude arvuga vanas linnas, vaid on hoog-

sasti asunud suuremate, tähtsamate ja kaugeleulatuvate probleemide juurde, millised iseendast on omased igale kultuurilinnale, nagu kanalisatsioon, veevärk jms. Ja kui järgmise kümne aasta pärast vaadelda ja analüüsida uuesti Nõmme linnaomavalitsuse tegevust, siis näeme kindlasti, et noor linn on viinud lõpule terve rea selliste tähtsate probleemide lahendamise, seistes jälle suurte ülesannete ees ja võides olla uhke oma suurte saavutiste üle. Selleks jõudu!

V. S.

Tähtsaim ehitusühing Rootsis.

H. V. Dahl.

Tallinna Linna Statistikabüroo asjaajaja.

Rootsi linnades on väga palju ja õige mitmesuguseid ehitusühinguid. Osa neist on sellised, kus omavalitsused koos mõne suur-tööstusega püstitavad elamuid tööstuse töölisile ja nende ümber kogunenud kehvemale kihile. Mõned on sellised, kus osa eraisi-kuid on koondunud omavalitsuse toetusel ja asutanud ehitusühingu jne. Suurem osa neist aga püstitab üksiku maja või mõned majad ja piirdub oma edaspidises tegevuses nende majade kasustamisega. Selliseist ehitusühin-guist erineb suuresti „Hyresgästernas Spar-kasse- och Byggnadsförening“ ehk lühenda-tuna „HSB“. Nimi tähendab tõlkes üüri-liste hoiukassa- ja ehitusühing. Selle tege-vus ei piirdu ainult üksiku või üksikute hoo-nete püstitamisega teatud linnas, vaid see on püstitanud suure hulga maju väga palju-des Rootsi linnades ja on kujunenud võrd-lemisi lühikese ajaga üleriiklikuks suurorga-nisatsiooniks mitmekordse organisatsioonide-võrguga, mille kasv järjest jätkub. Orga-nisatsioon on väga laialt tuntud ja tavaliselt nimetatakse seda lihtsalt tema initsiaalide järgi HSB, nii et isegi trükitooteis sageli tu-leb otsida täielikku nimetust, mis tihti täiesti puudub. Ka käesolevas artiklis tarvitame edaspidi seda tema ametlikuks kujunenud kolmest tähest koosnevat nimetust.

HSB organisatsioon pole siiski kuigi

vana, vaid see asutati alles 1923. a. Stokhol-mis üüriühingute algatusel. Tõukejõuks oli üüriühingute juhatusile kättelepaistev va-jadus algatada midagi positiivset korterite-ja üüriturul esilekerkinud väärnämete kõrval-damiseks, korteripuuduse pehmemdamiseks ja odavamahinnaliste moodsate korterite soetamiseks kui olid need, mis olid ehitatud spekulatiivsete sihtide taotlemiseks. Algatus kandis katselist iseloomu, kuid juba varsti oli näha, et katse õnnestus täies ulatuses. Juba mõne aasta jooksul omandas HSB organi-satsioon oma praeguse kuju ja seninikehti-nud tegevuse üldised põhijooned. Samuti töötati siis ka välja seninipüsinud põhikirjad ja määrused üksikuile tegevusharudele.

Kogu aeg on tegevuse peailmeks olnud korteritekooperatiivi iseloom. Liikmete juur-devool on järjekindlasti suurenenud, nii et juba 1933./34. tegevusaastal oli organisat-sioonil tervelt 12 000 perekonda liikmeks. Neist elunes kaks kolmandikku HSB omis majus.

HSB organisatsioonide iseloomuks on lai, rahvapärane tegevus, kelle ülesandeks on üheltpoolt toota häid ja tervishoiulisi kor-tereid soodsa hinnaga ja teiselt poolt, kui konjunktuur selleks osutub soodsaks, osta vanemaid hoonetegruppe ja need ümber

moodustada kooperatiivseiks ettevõtteks, mis oleksid vabad kinnisvaraturu spekulatsioonest.

HSB püüab oma ümber koondada oma liikmeskonna laialipillatud majanduselised jõud ja aidata neid lahendada korterimuret. Peale selle on organisatsioon teinud endale ülesandeks teiste korralduste abil tõsta korterite standarti ja edustada rahva tervishoiu. Viimase sihi taotlemiseks on sisse seatud lastele mängutoad ja lasteaiad, mis sel teel püüavad avardada lastele mängu- ja liikumisvõimalusi, mis väikekorteris on paratamatult kitsad. Sellele alale kuulub ka *HSB Årsta Havsband* (supelrand), kus organisatsioonil on püstitatud ligemale 400 suvilat. Samuti kuuluvad ka siia *HSB* moodustatud võimlemis- ja spordiorganisatsioonid, mille sihiks pole ainult noorte koondamine ja koolitamine spordi alal, vaid ka küpsemasse ikka kuuluvaile võimaldada tarviliku võimlemise teel niihästi kehalist värskendust kui mugavust.

Kui *HSB* oli teotsenud 10 aastat, siis oli tal juba Stokholmis kinnisvarasid 112 000 000 kr. väärtuses.

Korterite kultuuri tõstmise alal on *HSB* teostanud nii mõndagi. Põrandapinna ära kasutamise seisukohalt on *HSB* saavutanud oma majus nii mõndagi praktilist, niihästi suurte kui väikeste korterite suhtes. Köögid on viimase võimaluseni moderniseeritud ja selle läbi püütud kergendada majapidamist perenaisile, kellel sageli pole võimalik pida palgalisi abilisi, eriti väiksemas korteris. Isikliku tervishoiu soodustamiseks on kõigisse korterisse, ka väikseimasse, sisse seatud vann- või vähemalt duširuimid. Pühkmete allaviimine on korraldatud nii, et keegi ei tarvitse seepärast tulla trepist alla, vaid pühkmete äratoomiseks on igas kojas, igal majakorral eriline automaatoru. Pesuköögid on sisse seatud mehaaniliselt, nii et iga väiksemagi korteri elanik peseb oma pesu masinaga. Vaipade tolmutamiseks on sisse seatud erilised ruumid, et sellest tekkivat tolmu kõrvaldada maja õuedelt ja akende alt, samuti ka, et juhtida akende alt ära

selle läbi tekkivat ebameeldivat müra. Vanemate linnamajade juures leiduvate kitsaste ning inetute õuede asemele on projekteeritud ilusad aiad ja hooned, on ehitatud nii, et aiad saaksid tarvilikult päikest ja õhku. Aedades on istutatud puud ja korraldatud lastele mänguplatsid.

HSB on ehitanud Stokholmis peamiselt suuri maju, võttes tavaliselt oma alla terved kvartaalid ja need siis projektides oma nõuete kohaselt.

HSB vaatab enesele kui üldsuse teenistuses seisvale organisatsioonile. Seepärast võib igäiks saada vastu võetud *HSB* liikmeks, vaatamata tema poliitilisile või muile maailmavaateile. Liikmeksastuja võib taotella kahte eesmärki: kas et omale soetada korterit *HSB* majas või et lihtsalt toetada *HSB* tegevust. Senini ongi *HSB* ümber koondunud väga kirju publik, igasuguseist ühiskonna- ja poliitilisist rahvakihtidest.

HSB peaülesanne on just heade korterite soetamine kõigile kättesaadavate odavate hindadega.

Oma ettevõtete finantseerimiseks on *HSB* kasustanud primaarlaenusid postihoiukassalt, pensionifondist ja hüpoteegiühinguil, kuna omavalitsuste ja riigi laenu on kandnud sekundaarset iseloomu.

HSB leiab oma teadumuste põhjal, et kooperatiivsete majade eest hoolitsetakse hoopis parem kui tavaliste üürimajade eest, kuna siin mõjub omandustunne positiivselt kaasa.

HSB poolt ehitatavad majad jaguvad kolme eritüüpi — A, B ja C. A-tüüpi majus on korterid ühest kuni viie toa ja köögiga. Sagedaimini nõutakse 2 ja 3 toa ja köögiga ehk keedunurgaga kortereid, millest osa korteril keedunurk saab valgustuse otse väljast ja osa korteril teiste ruumide kaudu. A-tüüpi kortereid võivad saada kõik *HSB* liikmed. B-tüüpi majad kannavad odavate majade nime. Neis on kortereid, milles on üks tuba ja keedunurk kuni kolm tuba ja keedunurk. Nende korterite omanikud maksavad sisseastumismaksu ümmarguselt poole vähem kui A-tüüpi majus, kuid selle eest tu-

leb neil amortiseerumismaksusid maksta rohkem aastaid kui A-tüüpi majus. C-tüüpi majusse korterite saamiseks ei nõuta sisseastumismaksu. B- ja C-tüüpi majade jaoks annab linn toetust odavate kruntide näol ja neisse pääsevad elunema ainult sellised *HSB* liikmed, kes alistuvad linna kontrollile oma majanduse suhtes ja keda linna vastavad organid tunnustavad kehviks ja lubavad neile asumise sellisesse majusse. Nende kahe viimase liigi majade kohta nõutakse, et isik peab olema väikeste tulude ja suure perega.

A-tüüpi majus on kõikjal tõstukid, pühkmete allaviimise automaadid, masinatega pesuköögid, erilised mattide kloppimise ruumid igasse korterisse maja poolt raadioseade ja mängutuba lastele. B-tüüpi majus on mõned üksikasjad lihtsustatud. Nii puuduvad näiteks tõstukid madalamais majus, köökides pole nõudepesulauda, gaasipliit pole emailitud. B-liiki majusse seatakse need sisse ainult juhtumil, kui isik, kellele korter on määratud, maksab ehituse puhul sisse selleks tarviliku summa puhasrahas.

Korterite hinnad *HSB* majus võnguvad vastavalt asukohale, krundihinnale ja teisile tegureile. Ligikaudselt maksuvad *HSB* A-tüüpi majus korterid aastas, kaasa arvates küttekulud ja maksud parandusfondi ja korraldusfondi, järgmiselt:

1 tuba ja keedunurk	— 500—800 kr.,
1 „ „ köök	— 750—1100 kr.,
2 „ „ keedunurk	— 950—1200 kr.,
2 „ „ köök	— 1400—1700 kr.,
3 „ „ keedunurk	— 1150—1650 kr.,
3 „ „ köök	— 1800—2000 kr.,
4 „ „ „	— 2200—2600 kr.,
5 „ „ „	— 2800—3100 kr.

Kõik hinnad on näidatud Rootsi kroones ja neid tuleb loomulikult hinnata ka Rootsi konjunktuuri järgi.

Selleks, et omandada korterit, on sisseastumisel tarvis maksta peale tavaliste liikmemaksude ümmarguselt 10% soovitud korteri väärtusest, mis on A-tüüpi majus 1 toa ja keedunurgaga korteril 800—1000 kr., 1 toa ja köögiga korteril — 1000—1600 kr.,

2 toa ja keedunurgaga korteril — 1400—1700 kr., 2 toa ja köögiga korteril — 1900—2400 kr., 3 toa ja keedunurgaga korteril — 2200—2300 kr., 3 toa ja köögiga korteril — 2400—2800 kr., 4 toa ja köögiga korteril — 3300—3700 kr., 5 toa ja köögiga korteril — 4000—4400 kr.

B-tüüpi majus maksuvad korterid aastas, ühes arvatud ka 6% sissepaigutatud kapitalilt, amortisatsioon, küte, soe vesi ja muud kulud, järgmiselt:

1 tuba ja keedunurk	— 450—650 kr.,
1 „ „ köök	— 650—900 kr.,
2 „ „ keedunurk	— 800—1050 kr.,
2 „ „ köök	— 1100—1500 kr.,
3 „ „ keedunurk	— 1100—1400 kr.,
3 „ „ köök	— 1400—1700 kr.,
4 „ „ keedunurk	— 1500—1600 kr.

B-tüüpi korteri saamiseks on tarvis sisseastumisel maksta 1 toa ja keedunurgaga korteril 300—500 kr., 1 toa ja köögiga korteril — 500—700 kr., 2 toa ja keedunurgaga korteril — 600—800 kr., 2 toa ja köögiga korteril — 700—900 kr., 3 toa ja keedunurgaga korteril — 900—1000 kr., 3 toa ja köögiga korteril — 1000—1200 kr., 4 toa ja keedunurgaga korteril — 1100—1300 kr.

Need B-tüüpi majade maksud on arvatud ümmarguselt 5% korteri tegelikust väärtusest.

C-tüüpi majus on aastamaksud samad, kuid need ei tekita omandusõigust, vaid on üüri summad. Ühekordset sisseastumismaksu C-tüüpi majus pole.

A-tüüpi majus korteri saamiseks on tarvis astuda *HSB* liikmeks ja omandada osatäht, mis maksab 50 kr., makstes sellele juurde liikmemaksuna 7 krooni 50 ööri ja tasudes ära vastav sisseastumismaks üldtähendatud normide alusel, vastavalt soovitud korteri suurusele. B- ja C-tüüpi korteri saamiseks on tarvis, nagu varem juba mainitud, linna nõusolekut, kui kehvem elanik. Korterid väljastatakse vastavate summade sisseastumise järjekorras.

Olgu tähendatud, et korteri omandamiseks tasutavad igaaastased maksud pole su-

gugi kõrgemad kui tavalised sama suure korteri üürihinnad, vaid koguni veel madalamad. Kuna nende aastamaksudesse kuulub ka tasu keskkütte eest, tuleks meil võrrelda

neid hindu keskküttega majade aastäüüriiga, millesse on ka arvatud küttekulud.

1933./34. a. olid Stokholmis keskmised aastäüürihinnad järgmised:

Korteri suurus	Ilma keskküteta, kr.	Keskküttega, küttekulud kaasa arvatud, kr.	Kõik korterid kokku, kaasa arvamata küttekulusid, kr.
1 tuba või kööktuba .	370	666	414
1 „ keedunurgaga .	502	813	714
1 „ ja köök	596	1022	748
2 „ „ „	924	1517	1124
3 „ „ „	1336	2101	1609
4 „ „ „	1715	2690	2129
5 „ „ „	2166	3360	2691

HSB organisatsioon kandis oma asutamisel Stokholmis 1923. a. nimetust „Üüriühingute korteriühing“. See püstitas maja, millesse asusid elunema need liikmed, kes olid vastavad osad sisse maksnud. Sellega olid need liikmed rahuldatud ja ei mõelnud enam jätkata tegevust. Organisatsioon aga leidis, et peaks kasustama saadud teadumusi ka edaspidises ehitustegevuses ja laiemas ulatuses jätkama oma sihtide taotlemist. Selleks anti organisatsioonile praegune kuju, mis esialgu piirdus ainult Stokholmi linnaga. Seega ehitati *HSB* ühing maja valmis, kuid kasutamiseks moodustati iga maja jaoks nn. tütarühingu, kelle ülesandeks oli maja edaspidine kasustamine, kuna *HSB* nn. emahüing jätkas ehitustegevust ja vastavalt valminud majale moodustati tütarühinguid nende kasutamiseks. Viimased kuulusid emahüingusse põhikirjas kindlaksmääratud kindla vahekorral alusel ja tasusid emahüingule oma ehitusvõlad kindlaksmääratud lepingu alusel. Tütarühingud ja emahüingud on kumbki omaette juriidilise isiku õigustega organisatsioonid ja nende vahekorrad omavahel lahendatakse kui kahe iseseisva juriidilise isiku vahekorrad. Seega, kui üks, kas tütar- või emahüing, peaks jääma maksujõuetuks, ei kannata selle all teised ega kannavad vastutust nende eest.

Isik, kes *HSB* majja korteri saamiseks maksab sisse teatud summa, nagu tähenda-

tud ülal, ei paiguta seda raha tegelikult sügugi oma korterisse, vaid see on emahüingu käes kasustada operatsioonikapitalina. Sellest kapitalist annab emahüing tütarühingule laene majade püstitamiseks ja maksab sissemaksjale 6% aastas. Emahüingu laenu tütarühingule kindlustatakse vastavate obligatsioonidega. Kui maja valmimisest on möödunud 20 aastat, siis arvatakse, et tütarühing on amortiseerinud emahüingule oma võla ja kõigile neile, kes korteri saamiseks maksid sisse teatud summad, makstakse need emahüingu poolt tervikuna tagasi.

Kui maja valmib ja isik, kes selles korteri saamiseks on sisse maksnud teatud summa, kirjutab alla erilisele lepingule, vastavalt korteriõiguseühingu seaduses ettenähtud nõudeile, siis omandab isik sellega liikmeõiguse tütarühingus. Seega on kõik isikud, kes elunevad *HSB* majas, liikmed niihästi ema- kui tütarühingus. Hoiukassa liikmeks saamiseks peab igaüks omandama 50-kroonise osatähe, milline summa kannab protsenti üldises korras. Lahkub liige ühingu, saab ta tagasi kõik sissemaksatud summad, kaasa arvatud ka ülal tähendatud 50 kr., kuid ainult sisseastumismaksu ei saa tagasi, s. o. 5 kr.

Iga-aastased maksud koosnevad mitmesuguseist summadest, mis kõik tulevad varumainitud üldsummadest. Sellest arvatakse üks osa amortisatsiooniks, võlgade ja

kapitali protsentideks ja maja üldisiks korashoidmiskuludeks. $\frac{1}{4}\%$ korteri üldväärtusest arvatakse sisemiste paranduste fondiks. $\frac{5}{100}\%$ korteri üldhinnast läheb tagavara-fondi. Ülejääv osa läheb kütte- ja soojavee-kuludeks, mis jagatakse korterite vahel oma-hinna järgi. Jagamiseluseks on korteri põrandapinna suurus. Küttekuludeks läheb harilikult 2 kr. ümber aastas ruutmeetritl. Uues majas on esimesil aastail küttekulud veidi kallimad. Maksud tasutakse veerandaasta-osis ette.

Korterite edasiandmine ja vahetamine toimub ühingu juhatuse kaudu, kes valvab selle järele, et keegi ei saaks korterit edasi anda vahekasuga, vaid et uue omaniku poolt tasutaks vaid tegelikult sisse makstud summad.

HSB organisatsioonidevõrgus on veel eriline kodukindlustusühing. Seal on isikul võimalik oma kodu kindlustada nii, et juhtumil, ku isik sureb, perekond säilitab korteri, nagu oleks põhivõlg, mis tasutakse 20 aasta jooksul, juba tervikuna tasutud. Peale selle võib kindlustamise juures valida kahest alternatiivist: kas makstakse surma puhul tagasi sisse makstud summa kohe surma momendil, või makstakse see tagasi harilikul tähtajal, kuid juhtumil, kui sisse maksja on enne seda tähtaega surnud, siis makstakse see omakseile välja kolmekordselt.

Hoiukassasse võivad kõik liikmed anda hoiule oma säästsummad, mille eest makstakse 4%. Summasid võib kätte saada pärast lühikest etteteatamist, mis on vastavalt väljavõetava summa suurusele 1 päevast kuni 3 kuuni.

HSB majas asuvad suuremad lasteruumid, mis on organiseeritud lastepäevakodudena, kuhu teenistusseminevad emad võivad päevaks jätta oma lapsed. Lastel on kindel päevakava: hommikusöök, mängud, Fröbel'i tunnid, lõuna, pärastlõunane puhketund, mäng õues, õhtusöök. Rinnalastele on eriline ruum. Kõik möbel, pildid, tapeetide värv jne. on kohandatud lastele. Pesuruumid ja klosetid on väikeste kohased. Lapsi võetakse töökäijailt vastu kogu päevaks.

Seal antakse neile 3 korda päevas süüa, pestakse neid ja hoolitsetakse nende eest. Selle eest makstakse 60 ööri päevas. Soovivad aga sellised emad, kes ise ei käi tööl, lühemaks ajaks kodunt lahkudes anda oma lapsi lastetuppa, siis maksavad nad 10 ööri tunnist. Peale selle on ette nähtud erilised tunnid, mil lastetoas võivad tasuta mängida kõik maja lapsed, vaatamata sellele, kas nende emad on kodu või mitte. Eriti on selleks kohandatud pärastlõunased tunnid väiksemaile koolilastele. Õhtuti korraldatakse noorile klubi käsitööks, võimlemiseks ja muuks sarnaseks.

HSB-l on ka oma mööblitööstused, kes valmistavad mööbleid eriti nende majade tüüpidele vastavalt. Mööblid on valmistatud ühtlases kooskõlalises stiilis, kuid nii, et garnituurihuves ei tuleks soetada midagi, mis tarbetult raiskab ruumi linlase väikeses korteris. Põhimõtteks on: mööbel olgu lihtne, otstarbekohane ja maitsekas.

Kui *HSB* organisatsioon Stokholmis kasvab ja tegevus õnnestus, äratas see teiste linnade tähelepanu ja ka teisis linnades hakati asutama samu organisatsioone, nii et 1935. a. aruande järgi oli emaühinguid juba 57 linnas 117 tütarühinguga, 12 497 korteriga. 1935. a. jooksul ehitati *HSB* organisatsioonide poolt 1591 korterit mitmesuguseis Rootsi linnades 19 186 200 kr. väärtuses.

HSB ühingute tekkimine mitmes linnas väljaspool Stokholmi tõstis päevakorrale üleriikliku *HSB* liidu moodustamise küsimuse, mis ka teostus. Liidu ülesandeks on valitusasutistega ajada korteripoliitilisi asju, mõjustada seaduseandlust ja olla vahendajaks riiklike sekundaarlaenude hankimisel. Seega on *HSB* organisatsioon järgmine: 1) üksikud korteriomanikud moodustavad tütarühingud; 2) tütarühingud moodustavad kohaliku emaühingu uute majade püstitamiseks ja uute tütarühingute asutamiseks; 3) emaühingud moodustavad üleriikliku liidu. Paralleelselt nende kõrval teotsevad veel kodukindlustusühing, mööblitööstus ja -äri, hoiukassa ja ehitusmaterjalide ladu, mis

soetab oma ehituste juurde soodsate tingimustega kõike tarvilikku ehitusmaterjali.

1935. a., kui Rootsis võeti vastu seadus, millega kehvemaile lasterikkaile perekondadele ehitatakse omavalitsuse ja riiklikkude toetuste abil eriti odavaid kortereid, milleks linn annab omalt poolt tasuta krundi ja riik

laenusid, siis võttis HSB selle ülesande endale, ehitades selleks oma majadevõrgus C-tüüpi majad.

Üleriiklikul liidul on oma arhitektid, isegi oma puutööstusvabrik tarvilikeks ehitustöiks.

Eesti linnategelaste õppematk Soome.

A. Maramaa.

Viljandi linnapea.

(Järg III)

Järgmine vaadatav asutis oli linna haigla. Kuid Lahti haigla oli päris harilik haigla, mitte selline palee, nagu neid nähti Hämeeenlinnas, Tamperes ja Viiburis.

Pärides teateid haigla takside üle, selgus, et päevaraha võrdus 20 Smk., mis meie rahas on ümmarguselt 1 kr. 60 s. Peale selle võetakse eraldi maksu sidemete, vannide, röntgeniaparadi tarvitamise, operatsioonide eest, samuti nagu meilgi enamikus linnades. Lahti linna rikkuse juures — linna eelarve on 17 500 000 Smk., meie rahas 1 400 000 kr. — tundub nende haigla ravimaksu taks olevat liiga kõrge.

Samal päeval vaadati viimasena naiskutsekooli ja rahvaülikooli ruume. Kudemisosakonnas leiti saali täis kangaspuid, igal valmimas isemustriga kangas. Kudujaid ainult polnud kohal — hakkas juba hämarduma. Kohal oli aga perenaisteabide ja majateenijate kursus, mis on üheaastane.

Perenaisteharu lõpetajaile ei antavat mingit õigustavat kutsetunnistist. Igaüks õppivat kutseoskust oma enda kodu korraldamise otstarbel. Paljud perenaisteharus õppinud minevat majateenijaiks.

Õhtul korraldas linnavalitsus õhtusöögi. See viimane õhtusöök Soomes anti meile, nagu eelmisedki, Soome kommete kohaselt ja suure sõbralikkusega. Lahtis vastas ter vitusile Haapsalu linnapea H. Alver.

Järgmisel päeval juhiti meid Lahti pareremasse algkooli. Uus, suur maja, ilusad õhurikkad ruumid, hea mööbel, tore võim-

la. Suurimaks uudiseks oli 16 elektripliidiga ja kahe suure elektriheetjaga kooliköök. Selles köögis töötab täiendusklass. Selles köögis valmistatakse ka lõuna 150 algkoolilõpilasele. Lõuna hind 1 Smk, s. o. 8 senti meie rahas.

Edasi siirduti raadiojaama. Lahti raadiomastid on eemalt mastid, ligidalt on need tornid — 150 m kõrged.

Raadiojaama hoone on kahekordne ja täis igasuguseid aparate ja masinaid. Suurem asutis igatahes kui mõne väiksema linna elektrijaam!

Sealsamas raadiojaama juures on ka staadion, kuid see on tribüünita.

Viimasena vaadati Lahti kalmistut. Leiti vaid kaks raudaeda meie kalmistute stiilis. Need olid aga üle 30 aasta vanad. Tähendab, et uuemal ajal polnud püstitatud ühtegi aeda ei puust ega rauast. Riste leidus üksainus, seegi ka vanemast ajast. Risti nähti veel niipalju, kui paaril hauasambal oli raiutud kivvi ristimärk.

Kas siis soomlased pole ristiusk, et nad risti ei aseta oma surnute hauale? Ei, soomlased olevat isegi usklikumad kui eestlased seda on, aga rist haul pole neil kombeks. Ja kas võite öelda, et ristiderägastik meie kalmistuil on ilus!

Lahti kalmistu jättis oma ilu ja puhtuse tõttu hea mulje ja mälestuse. Enamik kalmistuid olid hauasammasteta. Graniitkivi veer piiras hauaplatsi ja puhas kruus kattis seda. Peatsipoolne kiviveer oli harilikult

veidi kõrgem ja sellesse oli raiutud lahkunute nimed.

Lahti on üks Soome uuemaid linnu. Kui linn on ta 31 a. vana. Tas on 22 000 elanikku. Viimasel ajal kasvavat Lahti ümmarguselt 1000 elaniku võrra aastas.

Meie ärasaatmine Lahtist oli südamlük. Hulk linnategelasi, eesotsas linnapeaga, oli saatmas.

Algas tagasisõit Helsingi.

Meie õppematk läbi Soome linnade kestis 7 päeva. Pühapäeva õhtupoolikul, 6. septembril 1936 sõideti Helsingist matkale ja järgmisel pühapäeval, õhtu eel, jõuti Helsingi tagasi.

Seekord peatuti Helsingis kaks päeva — esmaspäev ja teisipäev. Kolmapäeval oli tagasisõit kodumaale aurikul „Aegna“.

Need kaks Helsingis viibitud päeva kaustati ära pea sajabrotsendiliselt.

Helsingis nähti palju, sest meile näidati palju. Aga et Helsingi on suur linn, siis on ka tema asutised suured ja väikeste linnade esindajaile tundus, et Helsingis on õpida vähe väikeste linnade jaoks. Ei saa siiski jätta märkimata mõnda, mis näis huvitavat.

Esimesena külastati Kaljukirikut. See on üks uusimaid jumalakodasid Helsingis. Peab tunnustama, et kirik jättis sügava mulje — tõeline pühakoda. Iseäralduseks oli aga see, et altar oli pildita. See oli nii mõnelegi üllatuseks, sest meil on igal pool pildiga altareid. Tahtmatult meenus Lahti kalmistu, kus puudusid ristid.

Külastati üht Helsingi nädalalõpuküla. Lai org linna äärel oli täis karpmajakesi. Külal on aed ümber. Üksikute krundikeste vahel mõnes kohas oli aed, teisel polnud. Kus aeda polnud, seal oli postikesi mööda tõmmatud traat kruntide eraldamiseks. Ühe krundi mõõtmisel selgus, et see oli 20 m pikk ja 10 m lai. Kõigil kruntidel oli palju marjapõõsaid — kõige enam sõstrapõõsaid. Viljapuist paistis silma õuna-, kirsij- ja ploomipuid. Peenrail põõsaste vahel oli kapsaid, porgadeid, peete. Et oli esmas-

päev, siis küla paistis olevat tühi — kuskil liikusid vaid paar inimest.

Oma sõidul Helsingi ümbruses nähti veel teist sellist küla.

Külastati ka üht Helsingi suurimat algkooli, kus õpib 2300 koolilast 77 õpetaja juhtimisel. Peab aga ütleva, et ega kõik need 2300 õpilast polnud korraga koolis. Neist käib 30 klassi enne lõunat, 30 klassi pärast lõunat ja 6 klassi õhtul ja seda seejärel, et koolimajas on ainult 30 klassiruumi. Koolimaja on suur viiekordne ehitis. Kui ehitada 2300 õpilase jaoks väikesi koolimaju, tulnuks neid Helsingi linnal ehitada tervelt 10 ja seda kooli piirkonda, mille läbimõõt oli vaevalt 1,5 km. Kui avaldati imetust, et õpilasi käib koolis isegi õhtul, siis koolijuhataja ütles, et Helsingi linn polevat nii rikas, et suudaks ehitada nii palju koolimaju, kui palju oleks vaja seks, et kõik lapsed saaksid käia koolis enne lõunat. Ja lõppude lõpuks tuli tunnustada, et Helsingis nii suur koolimaja on paratamatu. Väiksemate koolimajade ehitamine tuleks linnal palju kallim ja siis peaksid võib-olla veel enam õpilasi käima koolis pärast lõunat ja õhtul. Siis ei saaks lubada ka sellist mugavust, kui nähti nüüd. Palju valgust, palju õhku, ilusad ruumid, kummiparkettpõrandad koridores ja trepikodades. Pole kuulda koridoris vähimatki sammude kobinat. Kaks toredat võimlat ja eeskujulik duširuum, kus õpilasi pestakse kas jahedama või kuumema veega, mis vett pritsib igast küljest.

Ei puudunud isegi raadioseade, mis võimaldab kuulata raadiot igas klassis, igas saalis. Keskjaam selleks asus juhataja kabinetis.

Lahkumisel koolimajast oli vahetund ja ilusa ilma tõttu kooli õues üle 1000 õpilase. Paistis, et iga õpilane oli isesuguseis rõivais, s. o. vormirõivast ei olnud.

Käidi ka Soome parlamendi hoones. Ilmatu suur hoone, toredust palju, marmorit igal pool.

Omalt algatusel käidi Stockmann'i kaubamajas, mis täidab pea terve kvartali suuruse viiekordse maja alt üles katuseni. Seal

saavat osta kõik, mis inimene vajab. Liikuvad trepid viivad ostja üles kas või katusekorrani. Alla peab aga ise tulema.

Käidi ka Helsingi tornikohvikus, tōustes neljateistkūmnendale korrale, kust avaneb suurepärane vaade kogu Helsingile. Pindalalt on Helsingi väike linn, vast vaevalt kaks korda nii suur kui Viljandi. Aga kuhu mahuvad siis need Helsingi 225 000 elaniku? Seletus on järgmine: Helsingil pole aguleid väikeste ühekordsete puumajakestega. Ka linna ääriil on Helsingis suured majad. Seepärast mahubki linn väiksemale maaalale.

Ärasõidu eelõhtul oli kogu meie matkaseltskond kutsutud Eesti saadiku H. Rebase juurde kella-viie-teele. Peale Eesti linnategelaste oli seal hulk Soome linnategelasi. Sõbralikus vestluses veedeti saatkonna mugavais ruumes paar tundi.

Õhtul külastati „Kansallisteatteri's“ „Liiliomi“ etendust, millega lõppeski seekord Soome vaatamine.

Järgmisel hommikul kell 10 asuti aurikul „Aegna“ Helsingist kojuteele, võttes kaasa häid mälestusi kogu õppematkast ja vennasrahva lahkeist ja sõbralikest linnategelasist. Nii mitmedki lahkusid kindla otsusega veel kord külastada Soomet, et tutvuda lähemalt Soome linnaomavalitsuste tööga.

Tagasisõit läks hea ilmaga libedasti ja lõbusasti. Ühte peab siiski nimetama. Täites „Aegna“ kontrolllehte andmetega oma isiku kohta, selgus, et sel lehel oli mitu vōõrkeelt, eesti keel esimesel kohal, aga soome keelt polnud üldse. Siis tuli meelde, et Soome auriku „Suomi“ kontrolllehel puudus eesti keel. Nii siis need Soome ja Eesti laevad ehitavad Soome silda. Või kardavad mõlema maa laevad, et kui on olemas Soome sild, siis laevu pole enam tarvis?!

Kroonika.

Haigetekodu asutamine tiisikushaigeile meestele Helsingis.

Mõne aja eest määras Helsingi linnavolikogu osa elamuid tiisikushaigeile perekondadele. Nüüd aga on linnas tiisikushaigete perekondade arv kasvanud umbes 2000-ni ja selleks määratud elamud ei saa enam mahutada kõiki haigeid, mistōttu need erielamud on kaotanud oma tähtsuse. Seepärast otsustas linnavolikogu muuta ühe tiisikushaigeile perekondadele määratud maja tiisikushaigete meeste koduks.

Muusikaameti asutamine Helsingi linnavalitsuses.

Helsingi linnavolikogu otsustas moodustada linnavalitsuse juurde erilise muusikaameti, kelle ülesandeks oleks peamiselt orkestri valitsemine. Ühtlasi kuuluks muusikaameti ülesandesse ka valvata selle järele, et kõik linna eelarves muusika ja kunsti

toetuseks ettenāhtud toetused kasustataks vastavalt tingimusile. Selliste toetuste asjas annab muusikaamet igal üksikul korral oma arvamuse.

Linna kinnisvarade kindlustamine tule vastu Viiburis.

Viiburi linnavolikogu otsustas linna maju edaspidi enam mitte kindlustada tule vastu. Otsust põhjendati sellega, et linnal on aja jooksul moodustatud küllalt suur kapital selliseiks juhtumeiks, kui linna hooned peaksid hävima tules, nii et see ei tekitaks linnale mingeid raskusi. Linna hoonete tulifond aga kasvab vastavate protsentide ja sissemaksude näol igal aastal järjekindlasti. Siiski jäeti linnavalitsusele õigus üksikuil juhtumeil, oma äranāgemise järgi, teatud hooned tule vastu kindlustada, kui linnavalitsus seda mõnesuguseil põhjusil peab tarvilikuks.

„Linnad ja Alevid“

Eesti Linnadeliidu häälekandja

ilmub 1936./37. a. IX aastakäiguna, avaldades artikleid ja teateid nii kodu- kui välismaade linna- ja aleviomavalitsuste korraldusest ja elust, tutvustades nende kavatsuste ja saavutustega jne.

Ajakiri ilmub 10 korda aastas.

Numbri hind 25 s., aastakäigu (10 numbrit)—kr. 2.50.

Saadaval ka vanemad aastakäigud.

Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn, Pikk 6
Telefon 431-58.